

PUL ISLOHOTLARI: MOHIYATI, TURLARI VA IQTISODIY AHAMIYATI

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti

“Bank ishi” kafedra o’qituvchisi

Muxammadiyev Kamoliddin G’ulomiddinovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Aliqulov Azamat Erkin o’g’li

Annotatsiya. Mazkur maqolada pul islohotlari tushunchasi, ularning iqtisodiy mazmuni va ahamiyati yoritib berilgan. Pul islohotlarining asosiy turlari, o’tkazilish sabablari hamda milliy iqtisodiyot barqarorligini ta’minlashdagi o’rni tahlil qilinadi. Shuningdek, pul islohotlarining inflyatsiya jarayonlari, pul muomalasi va aholi farovonligiga ta’siri ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit soʻzlar: pul islohoti, pul muomalasi, inflyatsiya, denominatsiya, revalvatsiya, devalvatsiya, milliy valyuta, iqtisodiy barqarorlik.

Kirish. Pul islohotlari har qanday davlat iqtisodiy siyosatining muhim va ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Pul tizimining barqaror ishlashi mamlakat iqtisodiy rivojlanishining asosiy shartlaridan biri bo’lib, ishlab chiqarish, savdo, investitsiya va ijtimoiy sohalarning samarali faoliyat yuritishiga bevosita ta’sir ko’rsatadi. Iqtisodiy tizimda yuzaga keladigan inflyatsiya jarayonlarining kuchayishi, pul muomalasining izdan chiqishi, milliy valyuta kursining beqarorlashuvi hamda pul massasining nazoratsiz o’sishi pul islohotlarini amalga oshirish zaruratini keltirib chiqaradi.

Pul islohotlari orqali davlat pul muomalasini tartibga soladi, muomaladagi pul massasini iqtisodiy ehtiyojlarga moslashtiradi hamda milliy valyutaga bo’lgan ishonchni mustahkamlashga intiladi. Shu bilan birga, pul islohotlari makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, iqtisodiy o’sishni rag’batlantirish va moliya-kredit tizimini takomillashtirishda muhim vosita sifatida namoyon bo’ladi. To’g’ri tashkil etilgan pul islohotlari inflyatsiya

darajasini pasaytirishga, aholi real daromadlarini himoyalashga va iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishga xizmat qiladi.

Bugungi globallashtirish sharoitida jahon moliya bozorlarida yuz berayotgan o'zgarishlar, tashqi iqtisodiy omillar va xalqaro moliyaviy inqirozlar ham pul islohotlariga bo'lgan ehtiyojni yanada kuchaytirmoqda. Shu bois pul islohotlarining mohiyati, turlari va iqtisodiy ahamiyatini chuqur o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyat kasb etadi. Mazkur mavzu bugungi kunda dolzarb ilmiy-amaliy masalalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism. Pul islohoti — bu davlat tomonidan pul muomalasini barqarorlashtirish, milliy valyuta tizimini takomillashtirish hamda iqtisodiy jarayonlarni tartibga solishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar majmuasidir. Pul islohotlari, odatda, iqtisodiy inqirozlar, yuqori inflyatsiya darajasi, pul massasining nazoratsiz ko'payishi, milliy valyuta qadrsizlanishi yoki mamlakatning yangi iqtisodiy tizimga o'tishi jarayonlarida amalga oshiriladi. Bunday sharoitlarda pul tizimining samarali faoliyat yuritishi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Iqtisodiy nazariyada pul islohotlarining bir nechta asosiy turlari ajratib ko'rsatiladi. Jumladan, **denominatsiya** muomaladagi pullarning nominal qiymatini yiriklashtirish orqali pul muomalasini soddalashtirish, hisob-kitob jarayonlarini qulaylashtirish va statistik hisoblarni aniq yuritishga xizmat qiladi. Denominatsiya odatda yuqori inflyatsiya natijasida pul birliklarining haddan tashqari maydalanib ketgan sharoitida qo'llaniladi.

Devalvatsiya milliy valyuta kursining xorijiy valyutalarga nisbatan pasaytirilishini anglatadi. Ushbu jarayon, asosan, eksportni rag'batlantirish, tashqi savdo muvozanatini yaxshilash hamda milliy ishlab chiqaruvchilarning raqobatbardoshligini oshirish maqsadida amalga oshiriladi. Biroq devalvatsiya import mahsulotlari narxining oshishiga va inflyatsiya bosimining kuchayishiga olib kelishi mumkin.

Revalvatsiya esa milliy valyuta qiymatining oshirilishi bilan bog'liq bo'lib, iqtisodiy barqarorlik mustahkamlangan, inflyatsiya darajasi past va to'lov balansi ijobiy bo'lgan sharoitlarda qo'llaniladi. Revalvatsiya milliy valyutaga bo'lgan ishonchni oshiradi, biroq eksport hajmining qisqarishiga sabab bo'lishi ehtimolini ham keltirib chiqaradi.

Pul islohotlarining muvaffaqiyati ko'p jihatdan davlatning olib borayotgan makroiqtisodiy siyosatiga, moliya-kredit tizimi barqarorligiga, banklar faoliyatining samaradorligiga hamda aholi va tadbirkorlik subyektlarining milliy valyutaga bo'lgan ishonchiga bog'liq bo'ladi. Noto'g'ri rejalashtirilgan yoki keskin amalga oshirilgan pul islohotlari inflyatsiya darajasining oshishiga, aholining real daromadlari pasayishiga va iqtisodiy beqarorlikning kuchayishiga olib kelishi mumkin. Aksincha, puxta o'ylangan va bosqichma-bosqich amalga oshirilgan pul islohotlari iqtisodiy o'sish uchun qulay shart-sharoit yaratadi.

O'zbekiston Respublikasida ham mustaqillik yillarida pul tizimini mustahkamlash, milliy valyuta barqarorligini ta'minlash va bozor munosabatlariga mos pul-kredit mexanizmlarini shakllantirish maqsadida qator pul islohotlari amalga oshirildi. Ushbu islohotlar iqtisodiyotni liberallashtirish, bank tizimini rivojlantirish hamda milliy iqtisodiyotning jahon xo'jaligi tizimiga integratsiyalashuvida muhim rol o'ynadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, pul islohotlari iqtisodiyotni barqarorlashtirish, pul muomalasini sog'lomlashtirish hamda milliy valyuta tizimini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Pul islohotlari orqali inflyatsiya jarayonlarini jilovlash, muomaladagi pul massasini iqtisodiy ehtiyojlarga moslashtirish va moliya-kredit tizimi faoliyatini yanada samarali tashkil etish imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, pul islohotlari aholi real daromadlarini himoyalash, jamg'armalarning qadrsizlanishini oldini olish va umumiy farovonlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Pul islohotlarini amalga oshirish jarayonida mamlakatning real iqtisodiy holati, inflyatsiya darajasi, pul muomalasining holati hamda ijtimoiy omillarni har tomonlama hisobga olish zarur. Aholining milliy valyutaga bo'lgan ishonchi va bank tizimining barqarorligi pul islohotlarining muvaffaqiyatli kechishida muhim omil hisoblanadi. Noto'g'ri yoki shoshma-shosharlik bilan amalga oshirilgan pul islohotlari iqtisodiy beqarorlikni kuchaytirishi, aholi turmush darajasining pasayishiga olib kelishi mumkin.

Shu sababli pul islohotlari kompleks, bosqichma-bosqich va puxta rejalashtirilgan tarzda amalga oshirilishi lozim. Faqatgina iqtisodiy qonuniyatlarga asoslangan va ijtimoiy

manfaatlarni inobatga olgan pul islohotlarigina barqaror iqtisodiy o'sish va uzoq muddatli rivojlanishni ta'minlay oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev A.A.

Bank ishi. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020.

2. To'xtasinov B., Qodirov B.

Tijorat banklari faoliyati. — Toshkent: "Fan va texnologiya", 2019.

3. Raximov M.M.

Pul muomalasi va kredit. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.

4. Jumaniyozov X.X.

Bank menejmenti. — Toshkent: "Iqtisod-Moliya", 2021.

5. Ismoilov S.S.

Bank risklari va ularni boshqarish. — Toshkent: "Fan", 2020.

6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.

Pul-kredit siyosati va bank tizimi bo'yicha rasmiy ma'lumotlar. — Toshkent, www.cbu.uz

7. O'zbekiston Respublikasining "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi Qonuni.

— Toshkent, 1996 (so'nggi tahriri bilan).

8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmon va qarorlari

(bank tizimini rivojlantirishga oid me'yoriy-huquqiy hujjatlar).